

Тема:

30 квітня
відбулося
чергове
засідання РАУ

с. 3

Молоді
адвокати мають
особливі умови
для участі
у літніх курсах
ERA

с. 5

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за квітень –
травень
2024 року

с. 6

Історія
адвокатури:
Маловідомі
сторінки
адвокатської
діяльності
Миколи
Міхновського

с. 57

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО

Юрій Юзич, історик

Ідеолог державної самостійності України, творець українського війська Микола Міхновський за професією був адвокатом. На початку XX століття він успішно вів адвокатську діяльність у Харкові. Адвокатське бюро Міхновського мало чимало клієнтів і це забезпечувало йому популярність як політика і громадського діяча.

Харків'янин Василь Вовк згадував Миколу Міхновського, як людину героїчного вигляду, з великими вусами: «Це — відомий адвокат Микола Міхновський, славетний діяч українського національного руху. У суді в нього завжди суперечки з суддями, бо під час допиту свідків-селян він уперто додержується української мови і скрізь розмовляє рідною йому мовою». Вовк також пригадував, наскільки наполегливим був Міхновський у відстоюванні прав України та українців:

«Якось на вечірці в домі російських інтелігентів молодий адвокат Г., відомий своїми «дотепами», глузливо звернувся до Міхновського з келихом у руці: — Вип'ємо за відокремлення Деркачів від російської держави! — Нехай буде хоч так, почнім хоч із цього! — відповів Міхновський»¹. І такої позиції дотримувася й тоді, коли брати Шемети, його однопартійці із таємної Української Народної Партії, стали співтворцями так званої «Лубенської республіки», а по факту місцевої самооборони за підтримки міського голови, а також за активної участі єврейської громади (включно з тим, що місцеві євреї допомагали українцям нелегально здобувати зброю, щоб, за потреби, спільно захищатись від імперців-погромників).

Під час російської революції 1905 — 1907 років чи не найбільшого успіху досягла українська громада в Лубнах, створивши в тому числі і місцеву самооборону, на чолі якої стояв Андрій Лівіцький — адвокат і майбутній президент УНР в екзилі. Активними учасниками цих подій у Лубнах були і брати Шемети, які саме тут — «при діяльній співпраці Миколи Міхновського» —

¹ Дж.: Вовк В. В старому Харкові // Нова Україна (Харків). 1942. Ч. 35 (52). 22 лютого. С. 4.

почали самочинно у листопаді — грудні 1905 року видавали газету «Хлібороб», яка стала першою цілком українськомовною газетою царської імперії.² Вважається, що співавтором цієї газети був також і Микола Міхновський.

АДВОКАТ М. МІХНОВСЬКИЙ У БОРОТЬБІ ЗА ВЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СУДОЧИНСТВІ

У 1907 році в Російській імперії настигла антиреволюційна реакція і влада вирішила покарати лубенських активістів. Редактора «Хлібороба» Миколу Шемета (рідного брата Володимира і Сергія) за цю видавничу діяльність було притягнуто до відповідальності. Відтак він подав у харківську судову палату прохання «о прекращении производства его дела... на что имеет право, какъ принесшій апелляціонный отзыв»³. Палата проігнорувала це звернення, бо написано воно було на «малоросійскомъ языкѣ». Микола Міхновський, як повірена особа М. Шемета, звернувся на це зі скаргою в сенат, вважаючи такий вчинок судової палати незаконним⁴.

Дописувач щоденної української газети «Рада» відзначав, що ця історія з листом М. Шемета надзвичайно важлива, бо «зроблено спробу допоминатися фактично в житті прав української мови». І далі: «Це перша спроба, що показує свідомим українцям, як їм треба допоминатися права своєї мови по громадських та урядових інституціях на Україні». Автор статті поставив за приклад українців Галичини, які теж йшли таким шляхом: «Хай поки що виступи такі будуть самотніми, але число їх неминує з часом збільшиться, а перейшовши до мас, вони приведуть до бажаних наслідків»⁵.

Парадоксально, але касація про захист української мови писалась російською. В її тексті М. Міхновський посилався також і на свій попередній успішний досвід, коли у 1903 році в Полтаві міський голова заборонив відкрите засідання місцевої думи, яке відбувалося за участі великої кількості представників різних українських делегацій з нагоди відкриття пам'ятника І Котляревському в Полтаві. І саме М. Міхновський тоді боровся за право використання української мови

в офіційних заходах місцевого самоврядування. Цього разу, захищаючи право М. Шемета на письмове звернення рідною мовою до чиновників російської держави, адвокат використав наступну аргументацію (переклад українською зробила газета «Рада»):

«1. В статуті уголовного ведення суда нема домагання, щоб підсудний знав доконче російську мову, так саме, як нема домагання, щоб підсудний обов'язково вів справу судом — словесно чи на папері тільки російською мовою. Навпаки, 410 й 579 ст. ст. карн. зак. (карного, тобто кримінального, законодавства. — Ю. Ю.), застерігаючи, коли суд не розумів мови підсудного, дозволяють і навіть велять прикликати перекладчика. Таким чином закон показав ту путь, дякуючи якій суд і підсудний, що розмовляють ріжними мовами, можуть зрозуміти один одного. Прикладаючи цю путь до даного випадка, треба признати, що коли судова палата уважила (визнала. — Ю. Ю.) подане підсудним прохання за незрозуміле, але ж могла догадатися, якою мовою воно написане, то, додержуючись закона, вона повинна була прикликати перекладчика з української мови, склавши потім видатки на засудженого або зробивши це коштом казни, якщо б його виправдано.

2. Тим часом судова палата в мотивах зовсім не вважає, що прохання написано незрозумілою їй мовою: тільки глухо говориться, що, мов, прохання не розглянуто, бо написане українським діалектом. Українська мова є не що инше, як діалект російської мови. Коли мати такий погляд, то можна запитати: де і в яким законі показано, аби підсудні об'яснялись чисто рускою мовою, і який саме діалект вважати за найкращий? Судова палата зламала загальний принцип права: «що не заборонено — те дозволено» й взяла на себе ролю пуриста що до мови.

3. Судова палата в справі павловських сектантів, одмовивши обороні викликати перекладчика, покликала, що вона цілком розуміє український діалект, і сенат признав постанову цю справедливою.

4. Питання про український діалект розглядав сенат і по скарзі полтавського город. самоврядування на вчинки городского головы, що, маючи на увазі наказ (керуючись наказом. — Ю. Ю.) [міністра внутрішніх

² Шемет С. Микола Міхновський (Посмертна згадка) // Хліборобська Україна. Відень, 1924 — 1925. Кн. V. С. 12.

³ Вопросъ остался нерешеннымъ // Южный край. 1908. № 9287. 17 января. С. 6.

⁴ Местная жизнь: Интересный вопросъ // Утро. 1907. № 284. 8 ноября. С. 5.

⁵ Мик. 3. Українська мова в державних інституціях // Рада. 1907. Ч. 253. 10 листопада. С. 3.

справ] Плева, заборонив на публічному засіданні думи промовляти по українському. Сенат признав учинки голови несправедливими і скасував його постанову.

5. По всіх урядових актах ніколи українці не зараховувались до инородців і йменувались «исконнымъ русскимъ населеніємъ»⁶.

Через два тижні скарга М. Міхновського була розглянута. Факт, що харківська судова палата не відповіла на прохання М. Шемета, який обвинувачувався за § 5 ст. VIII тимчасових правил про друк від 24 листопада 1905 року, підтвердився. «Уголовный кассационный департаментъ правительствующаго Сената», куди звернувся Міхновський, доручив судовій палаті розглянути прохання Миколи Шемета⁷. Тобто сам М. Міхновський першим за царської влади домогся важливого прецеденту, щоб у державному судочинстві почали приймати скарги, які написані українською мовою. Мовою, яка, згідно із сумнозвісним таємним Емським указом 1876 року, ще продовжувала бути фактично під повною забороною.

АДВОКАТ М. МІХНОВСЬКИЙ НА ЗАХИСТІ ОБВИНУВАЧЕНИХ У СПРАВІ «ЛУБЕНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ»

Царський режим не міг заспокоїтись і в листопаді 1907 року фальсифікував гучну справу «Лубенської республіки», заарештувавши загалом десятки відомих українців у Лубнах. «А між ними й братів Володимира й Миколу Шеметів (18 листопада — Ю. Ю.), яких обвинувачено не більш не менш, як у підготованні озброєного повстання». За братів довелося сплатити колосальні застави по десять тисяч рублів. За Володимира гроші вніс Іван Леонтович, за Миколу — Микола Міхновський, який водночас був захисником Володимира Шемета «по делу о виборгском воззвании», коли той був депутатом Держдуми в Петербурзі⁸.

У цій же справі за створення самооборони заарештовано й адвоката Андрія Лівницького⁹. А незабаром його дружину, якій також «світила» 102 стаття кримінального кодексу¹⁰. Більше року тягнулось роз-

слідування і судовий процес. Лише в січні 1909 року Київський військовий суд засудив більшість членів «Коаліційного комітету» в Лубнах — до каторги. Підсудна Марія Лівницька, яку суд виправдав, згадувала: «Присуд був, властиво, несправедливий і нелогічний. Ми двоє — Андрій [Лівницький] і я — мусіли дістати найвищу кару, мусіли відповідати за все, а Андрій, що стояв на чолі всієї справи, дістав тільки два роки»¹¹.

У травні 1909 року харківська судова палата почала розгляд ще однієї справи — колишнього «околоточного надзірателя» Лубен В. Лаговського, який роком раніше сфальсифікував обвинувачення проти членів вигаданої ним революційної організації. У тому числі підкидав фальсифікат братам Шеметам. А опісля здійснив самостріл та обвинуватив революціонерів в замаху на нього. Цивільний позов студентів В. Піщанського і Льва Паногіні, які «здійснили замах», представляв присяжний повірений Микола Міхновський¹². У своєму адвокатському виступі М. Міхновський апелював так:

«П. п. судді і сословні представники! Ніхто, звичайно, не почуває більшого задоволення од промови представника державного обвинувачення, як ті, що зазнали лиха через діяльність Лаговського. Це-ж студентів [Льва] Паночіні, [студента Київського університету] Песчанського і інших (заарештовані в справі про нібито підготування замаху на життя судового слідчого в найважливіших справах лубенського окружного суду. — Ю. Ю.) хотів Лаговський послати на шибеницю, або в крайньому разі на каторгу... Це-ж од їхнього імени складав він відозви та смертні присуди».

Далі М. Міхновський ствердив, що вина за події, спричинені В. Лаговським, падає і на судову владу, яка так довірливо ставилась до цього провокатора, незважаючи на те, що підробки Лаговського були простенькими. Характеризуючи провокатора, адвокат відзначив: «Лаговський не така людина, що згодилась-би бути попихачом. Для цієї людини особиста кар'єра вища за все. Ради кар'єри він піде на все. Ця людина вважала, що всі шляхи ведуть до Риму, і щоб досягти своєї мети, він спокійно піде через трупи...

⁶ До справи редактора газети «Хлібороб» // Рада. 1907. Ч. 265. 25 листопада. С. 3.

⁷ Къ делу редактора газеты «Хлібороб» // Южный край. 1907. № 9242. 23 ноября. С. 5.

⁸ М. П. Відгуки життя // Рада. 1907. Ч. 283. 18 грудня. С. 2.

⁹ Арешти в Лубнах // Рада. 1907. Ч. 263. 23 листопада. С. 3.

¹⁰ Труси й арешти // Рада. 1907. Ч. 275. 23 грудня. С. 3.

¹¹ Лівницька М. На грані двох епох. Нью-Йорк, 1972. С. 16.

¹² Из зала суда // Утро. 1909. № 733. 6 мая. С. 4.

Лаговський — це страшна людина по своїй жорстокості та неморальності». І далі:

«З одним тільки уступом акту обвинувачення я не погоджуюся. Обвинувачення говорить, що Лаговський зробив свої злочинства, виконуючи доручення з приводу чуток, що готується замах на життя слідчого Манжевського. Я запевняю, що чулки ті пустив сам Лаговський. Це він сам підготував ґрунт і на ньому утворив цілу низку підлогів. Ось докази. Про те, що готується замах на Манжевського та на справника Червоненка, ми довідуємося вперше з анонімного листа, посланого на ім'я прокурора лубенського окружного суда 7 января 1908 року. В цьому листі попереджається прокурора, що брати Шемети думають убити Манжевського, а Левицькі привезуть убивцю справника Червоненка. Цього фальшивого листа було признано за настоящего, а наслідком цього сталася постанова арештувати Шеметів. Коли Шеметів було заарештовано, то, звичайно, треба було знайти інших людей, що наче б то хочуть убити Манжевського. За таких людей Лаговський і вибрав собі Печанського, Дольникова, Паночі і інших, щоб підвести їх до шибениць, а собі здобути нагороду та підвищення по службі».

Фінальний фрагмент виступу Міхновського звучав так:

«Жах у тім, що Лаговський робить судову владу знаряддям для своєї гидкої мети. Лаговський одкривав змови, Лаговський знаходив бомби і Лаговський видавав тих, що робили таємні змови. І коли судова влада, одурена Лаговським, арештовувала і обвинувачувала за порушення закону, Лаговський сам тільки знав жакливу правду і сміявся, як Мефистофель... І чим більш лилося сліз матерів, жінок і сестер, чим дужче чувся стогін в'язнів, тим веселіш лунав регіт Лаговського. Нехай же хоч тепер він перестане реготатися»¹³.

Серед оборонців активістів «Лубенської республіки» були адвокати Микола Міхновський і Арнольд Марголін — майбутній заступник міністра закордонних справ УНР і український дипломатичний представник у Лондоні та Парижі. Вони внесли апеляцію і у вересні 1909 року суд виправдав майже всіх обвинувачених, бо справа була побудована на провокації. Судова справа щодо провокатора В. Лаговського тривала ще кілька місяців. І в січні 1910 року харківська судова палата засудила його «до арештантських рот на чотири роки»¹⁴.

¹³ В суді: Справа Лаговського // Рада. 1910. Ч. 22. 28 січня. С. 3.

¹⁴ Справа Лаговського // Рада. 1910. Ч. 19. 24 січня. С. 3.